

KOVÁCS ELEONÓRA

BÚS DÜLEDÉKEKEN

(ZUBÁNIC LÁSZLÓ: *VILÁGOK VÉGEIN*)

2015-ben jelent meg Zubánics László *Világok végein* c. munkája. A kötetben található tanulmányok témaköre és időhatára a honfoglalás korától a Rákóczi-szabadságharcig terjed. A földrajzi helyszínt tekintve a mai Kárpátaljáról van szó. Ungvár, Huszt, Beregszentmílos, Munkács emelhető ki a helyszínek, a Hunyadi, Rákóczi, Dolhay, Homonnai Drugeth família pedig a családnevek tekintetében.

Az emlékezetnek helyszínekre van szüksége, írja Jan Assmann német vallástörténész. A helyszínek és személyek mozaikként illeszthetők egymáshoz, létrejön a teljes kép, amely csak egy részlet a mai Kárpátalja múltjából. ... helyszínekre van szüksége, és térbeliesítésre hajlik – ezáltal segítséget kapok ahhoz, hogy megtaláljam a szöveg olvasásának egyik lehetséges módját. Ennek köszönhetően kiemelhetem a szövegből az alkotóelemeket, amelyeket a kötet által közvetített üzenetként értelmezhetek. A helyszín és tér összekapcsolódására gondolok. Helyszíneként Huszt, Munkács, Ungvár jelenik meg. A tágabb értelemben vett tér: a történelmi Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegye, a mai Kárpátalja területe.

A legrészletesebb leírást Huszt múltjával kapcsolatban olvashatjuk (11-56. o.). Múltja a gazdaság-, politika- és családtörténet egyes mozzanatai által válik világossá az olvasó számára. A vár 1556. évi ostroma kapcsán szemelvényt olvashatunk Forgách Ferenc történetíró munkájából. A múlt eseményeiről szóló elbeszélést (ebben a tanulmányban a politikatörténet kerül előtérbe) több alkalommal szakítja meg egy-egy korabeli szemtanútól származó szövegrészlet. Később a kötet szerzője ismét átveszi a fonalat, és folytatódik a vár tulajdonjogának változását tárgyaló történetmesélés. 1199-ben Imre király, 1773-ban II. József császár tett látogatást Huszton, ennek mozzanata foglalja keretbe a hajdani Máramaros vármegye egyik koronavárosának történetét.

A történelmi események közepétől induló (*A Hunyadiak vidékünkön*), olykor hirtelen befejezett történetmesélés (*A Homonnai Drugeth család és az ungvári gimnázium alapítólevele*) hiányérzetet kelthet az olvasóban.

Azonban, ha többször böngésszük a kiadványt, a kötetet alkotó szövegeket egy nagy elbeszélés kisebb darabjaiként, fejezeteiként is értelmezhetjük, és az előbbi felvetés értelmét veszíti. A teljes történet csak akkor bontakozik ki, ha a mozaikokat egymás mellé illesztjük. Ez lehetséges, ha háromszor olvassuk el a kötetet. Talán akkor is, ha egyszer, nagyon figyelmesen. A történet egésze (a kötet tartalma) a mai Kárpátalja múltjának *bizonyos* mozzanatait emeli ki, részletezi. Az általános, a tudomány szempontjából újat nem mondó, és a történelemkönyvekből ismert részletek háttérben maradnak (Hunyadi János életútja, kormányzósága, a hosszú hadjárat, a várnai csata szélesebb értelemben vett következményei, Hunyadi Mátyás trónralépése). Az elbeszélés a cselekmény közepébe vágva meséli el, mikor került Munkács vára és uradalma Hunyadi János tulajdonába. A kötet alcímének megfelelően gazdaságtörténet is helyet kap *A Hunyadiak vidékükön* c. szövegben: a munkácsi uradalomhoz tartozó Lampertszásza mezőváros szabócéhének kiváltságait Hunyadi János 1446-ban, Lorántffy Zsuzsanna 1653-ban erősítette meg. Ez a részlet a kötet gazdaságtörténeti vetületét gyarapítja. A kötet, tartalmát tekintve felvázol, nem elemez, érzékeltet, nem részletez; az olvasót további kutatásra buzdítja.

Az 1444. november 10-i várnai csatában kitűnt vitézségével Irholczi Mihály és Bogdán. Tettükért Hunyadi János 1448-ban Karácsonyfalvát, Bocskót és Kionkát adományozta számukra. Az 1444. évi várnai csatavesztés után Hunyadi János birtokolta Munkács várát és uradalmát. Huszthoz Hunyadi Mátyás neve kapcsolódik: 1460. november 11-én kiadott egy oklevelet, melyben Dolhay Ambrusnak kőház építését engedélyezi. A Hunyadi és a Dolhay család viszonyáról olvashatunk a továbbiakban. A családtörténet után kultúrtörténet következik: Görcsöni Ambrus diák, Homonnai Drugeth Gáspár lantosa 1567-68 között históriás éneket írt Hunyadi Mátyás tetteiről Bécs bevételéig, ebből a munkából olvashatunk részleteket.

Olykor szükségessé válik a részletes leírás, esetenként elemzés (erre az esetre példa lehet, amikor az 1568-as drinápolyi béke, valamint a speyeri egyezmény létrejöttének körülményeiről, valamint ennek következményeiről olvashatunk Huszt várának birtoklásával kapcsolatban a 24. oldalon).

Olyan kötetet tartunk a kezünkben, melynek szerzője az olvasóról feltételezi, hogy ismeri a Rákóczi-szabadságharc okait és menetét; emiatt inkább helytörténeti vonatkozású részletekről olvashatunk (Esze Tamásról, a hegyaljai felkelésről, böngészhetjük az 1703. május 6-án kiadott brezáni kiáltvány szövegét, követhetjük a Rákóczi-szabadságharc kárpátaljai vo-

natkozású eseményeit: a dolhai csatát, Munkács sikertelen ostromát; itt megszakad a történet és a szerző Rákóczi valláspolitikáját tárgyalja). Igaznak tarthatjuk az előbb említett szerkesztési elvet a Hunyadi családról szóló fejezet esetében is. A Perényi, Drugeth, Dolhay család múltja azonban kevésbé hangsúlyos a történelemkönyvekben, mint Hunyadi Mátyásé. A kötetből kiderül, az említett familiák képviselői milyen rendelkezéseket hoztak a mai Kárpátalja területén lévő birtokaikon.

A múlt eseményeiről (gazdaság-, politika-, családtörténet) szóló elbeszélést mindegyik tanulmányban (vagy fejezetben) megszakítja egy levélből vagy okirathból származó idézet. Ez első olvasásra megtörheti a szöveg egységét, nehezítheti annak megértését. Többszöri olvasást követően azonban világossá válhat az olvasó számára, hogy valójában egy nagy elbeszélés darabjait szükséges egymás mellé illeszteni. Ennek következtében a történet egésze betekintést nyújt a történelmi Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegye kiemelt helyszíneinek múltjába. A leghangsúlyosabb Huszt, ezen kívül Ungvár, Munkács, Beregszentmiklós kerül előtérbe a helyszíneket tekintve. Politikátörténet, hogy az olvasó értse, miként cserélt gazdát a huszti vár, családtörténet, hogy kiderüljön, a Hunyadi és a Dolhay család hogyan egyezett meg a birtokaik határvonaláról, birtokhatárról.

Ironikus szemléletmód és divattörténeti kitekintés egyesül a Petrőczy Kata Szidónia költőnőről szóló tanulmány első oldalán, melyet Takáts Sándor *Régi magyar nagyasszonyok* c. munkájából való idézettel, majd a Petrőczy család múltjának áttekintésével folytat, a költő életútjának ismertetésével zár. A tanulmány legérdekesebb részletét Petrőczy Kata Szidónia levelei alkotják, melyeket Teleki Mihályhoz, Thököly Imréhez, Ostrtosith Mátyásné Révay Kata Szidóniához, valamint Krucsai Mártonhoz címzett. A leveleket értelmezve az özvegy nemeshölgy mindennapi életében felerülő problémákra derül fény.

A korabeli társadalomról keveset tudunk meg, inkább a birtokcsere és politikai élet kerül előtérbe. A helyszín és tér összeköti a Hunyadi és a Dolhay családot. Dolhay Mihály és Ambrus 1451-ben elcseréli Hunyadi Jánossal Bereg vármegyei birtokát, Sarkadot, Makarját és Románpatákat 1451-ben Kereckére és Kusnicára. A Dolhay család birtokai így egy tömbbe kerülnek. Ez további bonyodalmakat szít: 1456-ban Szilágyi Erzsébet pert indít Guthy Országh Mihály nádor ítélőszéke előtt azzal az indokkal, hogy sem ő, sem fia véleményét nem kérték ki a cserével kapcsolatban. A múlttól szóló családtörténet irányt vált ebben a pillanatban: a fejezet elején

a Hunyadiakról volt szó, aztán a kiváltságlevelekről, egy pillanatig Lorántffy Zsuzsanna neve merült fel, később megtudtuk, hogyan került ki Corvin János köréből a munkácsi uradalom, áttértünk a szomszédos Dolhay család tagjainak bemutatására, majd ismét visszakanyarodtunk a Hunyadi családhoz. Az előbb vázolt gondolatmenet, a folyamatos egységesítés, a személyek, helyszínek, kapcsolatrendszerek és érdekszférák ellentéte, majd összekapcsolódása jellemzi a kötetet a fejezetek tartalmát tekintve. Ezáltal nyújt keresztmetszetet a múlttól. Egy a közös: a mai Kárpátalja területe.

A kötet egyik jellegzetessége, hogy a történetmesélés gyakran irányt vált a történelmi személyek és cselekedeteik, érdekeik ellentétes volta következtében. Emiatt nehezebb követni az eseményeket. Azonban ez ellenkezően is értelmezhető: az olvasó maga is kutatni kezd, összehasonlítja a kötetet más hasonló tematikájú munkákkal. Az eredmény: a szövevényes hálóban felfedezhető egy folyamat, mely halad *egy bizonyos* irányba. Utóbbi az egyszerű olvasó képtelen meghatározni, csak szemlélődhet, és keresheti az összefüggéseket. Akár a bús düledékeken is.

(Zubánics László: *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI-XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2015, 156.)